

F. Belkıs KÜMBETOĞLU (Prof. Dr.)

İlgi alanları, sosyal bilim yöntemleri, uluslararası göç ve kadın çalışmaları, özellikle kadın ve istihdamdır. Marmara, Yeditepe, Haliç, Acıbadem Üniversiteleri'nde uzun yıllar Sosyal Bilim Metodolojisi, Antropoloji, Ekonomik Antropoloji Bilgi Sosyolojisi ve Uluslararası Göç dersleri vermiştir. Birçok alan araştırmasında yürütücü, alan koordinatörü ve uygulayıcı olarak görev yapmıştır. 2004-2011 yılları arasında Marmara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü ile Marmara Üniversitesi Kadın İşgücü Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin başkanlıklarını üstlenmiştir. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (2019; 6. basım) adlı bir kitabı bulunmaktadır. *Gelenekten Geleceğe Antropoloji ve Yeni Toplumsal Hareketler* adlı iki kitabın editörleri arasında yer almıştır. 2000-2011 yılları arasında Antropoloji Derneği'nin başkanlığını yapan Kümbetoğlu, Sağlık İçin Sosyal Bilimler Derneği ve Antropoloji Derneği'nin aktif üyesidir. 2005-2007 yılları arasında Düzce'nin Marmara Depreminden sonraki 5 yılda geçirdiği değişimleri konu alan bir deprem araştırmasının ve 2008-2010 yıllarında kayıt işi istihdamla ilgili niteliksel bir araştırmanın yürütücülerinden biridir. İnci User ve Aylin Akpınar ile *Kayıp İşçi Kadınlar* adlı kitabı 2012 yılında yayınlanmış olan Kümbetoğlu, halen Beykent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesidir. Yürütücüsü olduğu son alan araştırmasını Doğu Marmara Bölgesi Kadın Merkezli Sivil Toplum Kuruluşları Durum Analizi başlığı ile 2015'te tamamlamıştır. Kümbetoğlu, önceki yıllarda görev yaptığı bölümde değerli bölüm başkanının nitelemesi ile tüm akademik hayatında 'hanım meseleleri' ile ilgilenmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bir gün sona ereceği umuduyla halen çalışmalarını sürdürmektedir.

belkiskumbetoglu@gmail.com

NİTELİKSEL ARAŞTIRMALARDA ANALİZ

BELKİS KÜMBETOĞLU

Bağlam Yayınları 475
İnceleme-Araştırma 314
ISBN 978-605-9911-70-2

Niteliksel Araştırmalarda Analiz
Belkıs Kümbetoğlu

© Bağlam Yayıncılık
© Belkıs Kümbetoğlu

Birinci Basım: Aralık 2020
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Baskı: Umut Kağıtçılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Fatih Cad. Yüksek Sok. No: 11/1 Başakhan Merter/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685
Matbaa Sertifika Numarası: 45162

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
Giriş.....	9
I. Araştırmalarda Yöntem Belirleme; Seçimin Başlangıç Noktası.....	17
II. Niteliksel Yöntemin Temel Özellikleri.....	19
II.1. Kuramsal Çerçeve – Alan Yazını Kullanmak.....	21
II.2. Niteliksel Araştırmada Plan ve Tasarım.....	24
Araştırmaların Amacı.....	25
II.3. Niteliksel Araştırma Soruları.....	26
II.4. Sorular ve Araştırma Amacı İlişkisi.....	30
II.5 Niteliksel Araştırmalarda Neleri İnceliyoruz?.....	32
II.6. Beş Farklı Niteliksel Yaklaşım.....	35
II.7. Farklı Disiplinlerde Niteliksel Araştırma.....	55
II.8. Kültürel Duyarlılık.....	65
III. Niteliksel Araştırmalarda Veri.....	69
III.1. Araştırma Verisi nedir?.....	69
III.2. Nitel Veri Özellikleri.....	71
III.3. Niteliksel Araştırmada Bakış Açuları ve Bağlam.....	74
IV. Niteliksel Araştırmalarda Analiz.....	77
IV.1. Analizin Temel Soruları.....	83
IV.2. Veri Analizinde İlk Okuma.....	84
IV.3. Nitel Verinin Kodlanması.....	85
IV.4. Analizin Başlangıç Noktası.....	87
IV.5. Analiz Birimi Ne Olmalıdır?.....	89
IV.6. Kavramlar.....	91
IV.7. Bu Kavramlara Nasıl Ulaşılır?.....	91
IV.8. Kategoriler.....	92
V. Niteliksel Verinin Analizi Aşamaları.....	93
V.1. Nitel Veri Analizinde Bilgisayar Programları.....	98
V.2. Güven Duyulabilirlik.....	101
VI. Metin Analizi.....	102

VI.1. Metin Analizinde Aşamalar	104
VI.2. Metin Okumak	106
VI.3. Hermeneutik Yöntemsel Adımlar	109
VII. Niteliksel İçerik Analizi.....	110
VII.1. İçerik Analizinde Aşamalar	113
VII.2. İçerik Analizinde Çıkarımlar	117
VII.3. İçerik Analizinde Kelimeler	118
VII.4. Niteliksel İçerik Analizi Süreçleri	119
VIII. Söylem Analizi.....	121
VIII.1. Söylem Analizi Aşamaları.....	127
VIII.2. Söylem Analizine Örnekler	131
IX. Karma Yöntem.....	135
IX.1.Karma Yöntem Kullanmak	135
IX.2. Karma Yöntemde Analiz	141
X. Niteliksel Araştırmada Raporlama	142
X.1. Raporda Kullanılacak Dil	147
X.2. Niteliksel Araştırma Raporlarında Yapı	148
X.3. Raporlamada Uyulması Gereken Asgari Özellikler	150
X.4. Raporlamada Temel Adımlar	154
X.5. Araştırma Raporunun Okuyucusu	155
X.6. Araştırma Raporunun Yazım Stili	155
KAYNAKÇA	157

ÖNSÖZ

‘Bilginin gücü insan hayatını aydınlatır onu özgür kılar’

Niteliksel araştırmalar son yirmi yıldır artış gösteren bir biçimde sosyal bilimlerde yapılagelmektedir. Niteliksel araştırma sosyolojide ve antropolojide olduğu kadar diğer alanlarda da, örneğin sağlık bilimlerinde, eğitimde, pazarlamada tercih edilen bir araştırma yaklaşımı olmuştur. Uzun yıllar sosyal bilimlerde hakim niceliksel araştırmaların artık pek çok sosyal sorun için yeterli ve zengin veriyi sunamadığı, örneğin şiddet, yoksulluk, sağlık davranış ve tutumları, eğitim sorunları ve benzeri birçok alanda, sayısal profillerden çok değerlere, anlamlara, zihniyetlere ilişkin bilgilere olan ihtiyacın niteliksel araştırmalarla karşılanabileceği görölmektedir.

Niteliksel araştırmaların ortaya koyduğu verilerin çözümlenmesi ve bu çözümlenmeye dayanan yorumların okuyucuya ulaşmasında izlenen yolların şeffaf bir biçimde aktarılması bulgulara güven duyulabilirliği artıracak önemli bir husustur.

Niteliksel veri analizine ilişkin elinizdeki kitap, bu alana özellikle genç araştırmacılara bir katkı olsun düşüncesinden hareketle yazılmıştır. Niteliksel araştırmaların analiz aşamasında karşılaşılabilecek sorunların üstesinden gelinmesinde yöntem bilgisinin yaygın ve doğru paylaşımı önem kazanmaktadır. Genç araştırmacılar arasında genellikle var olan araştırma örneklerine bakılarak çözümler arama yaklaşımı yaygındır. Ancak var olanların model oluşturabilecek yetkinlikte olup olmadığı sorgulandığında, kimi zaman yeni sorunlara da yol açabilmektedir. Her araştırmanın doğası gereği farklı olabileceği, bu farkın analiz biçimlerine de yansıtılacağı açıktır. Burada yetersizce, kimi zaman özen göstermeyerek, kimi zaman önceki yöntem bilgilerinin etkisi ile ihmal edilen veri analizi konusunda alan yazınının bilgisini paylaşmak ve kullanmak niteliksel araştırma verilerine duyulacak güveni artıracaktır.

Bu kitabın oluşmasında öğrencilerimin büyük payı vardır. İstek ve azimle çıktıkları araştırma yolculuğunda, paylaştığımız anlar, alan araştırmasının gerginlikleri, sorunlara çözümler arayışında birlikte çalışmalarımız beni bu kitabı yazma konusunda harekete geçiren en önemli unsurdur.

Prof. Dr. Akile Gürsoy'a büyük bir teşekkür borçluyum. 1980'li yılların başında Marmara Üniversitesi'nde genç bir araştırma görevlisi iken, beni araştırma yöntemleri dersine girmeye ve anlatmaya motive eden Gürsoy, yöntem yolculuğumun başından bu yana bilgisi ve antropolojik yaklaşımı ile bana her zaman destek olmuştur. Değerli doktora hocama sonsuz teşekkür ederim.

Kitabın basım öncesi kopyasını büyük bir dikkat ve titizlikle okuyarak, yazım hatalarının okuyucuya ulaşmamasını sağlayan meslekdaşım Dr. Gözde Aynur Mirza'ya çok teşekkür ederim.

Kitabın sonsuz emekleri ile ortaya çıkmasına, vücut bulmasına imkân veren Bahar Kırker Kasal'a sonsuz teşekkürler. Sabrı, motive eden yaklaşımı, bitmeyen desteği ile kitabın sonu gelmez taslaklarını yazan, onları gün yüzüne çıkaran sevgili öğrencime çok şey borçluyum.

Kitabın hataları bana aittir. Her zaman anlama ve kavrama isteği ile yaptığım araştırmalarda öğrendiklerimi, yöntem alan yazınından edindiğim bilgilerle destekledim. Umarım aktarma çabamda yeterli olabilmişimdir.

Ağustos 2020
İzmir

GİRİŞ

Bu kitabın öncelikli hedefi, niteliksel yöntemi kullanarak araştırma yapmak isteyen araştırmacılara veri analizi konusunda ışık tutmaktır. Bu hedefi, çeşitli alan araştırmalarında oluşan deneyimlerim, verdiğim ders ve kurslar sırasında edindiğim gözlem ve izlenimlerimi kullanarak gerçekleştirmeyi amaçlamaktayım. Nitel veri analizinin her aşamasını somutlaştırmak, örneklerle araştırmacılara yol göstermek, böylece en çok bu aşamada yaşanan zorlukların aşılabilmesine yardımcı olmak kitabın temel amacıdır.

Kitabın oluşmasında ana etken lisans, yüksek lisans, doktora dersleri ve Sağlık için Sosyal Bilimler Derneği adına vermiş olduğum ‘Nitel Araştırma Yöntemleri’ kursları sırasında öğrencilerden gelen soru, sorun ve taleplerinin çoğunlukla araştırmalarının veri analizi bölümü üzerine oluşudur.

Araştırma yöntemleri dersleri ve benzer içerikteki kurslarda katılımcılardan edindiğim gözlem, araştırmacıların çoğu zaman çok az veya sınırlı yöntem bilgisi ile çalışmalarına başladıkları, “kervan yolda düzülür” mantığı ile başlanılan araştırmaların, daha ileri aşamalarında yöntemsel kaygı ve endişelerinin onları sarmaladığı yönündedir. Sadece yüksek lisans ve doktora dereceleri düzeyinde değil, kapsamlı projelerle araştırma yapmak üzere oluşturulmuş araştırma ekiplerinde de yönetime ilişkin bilgi ve donanım sınırlı kalmaktadır. Bunun birçok açıklama biçimi olabilir, ancak öncelikle söylenmesi gereken araştırma ve yöntem bilgisinin ayrılmaz, birbirini var eden boyutunun göz ardı edilmiş olmasıdır. Hiç yöntem bilgisi olmadan araştırma yapma kararı alanların yanı sıra, eğitimleri boyunca edinilen yöntem bilgisini çoktan “rafa kaldırmış” olan araştırmacıların varlığı da söz konusu olabilmektedir.

Uyulması gereken kurallar, standartlar, normlar bütünlüğü olarak bilinen yöneme, adeta sıkıcı ve ihmal edilebilir bir boyut olarak yaklaşım yaygındır. Bunun sonucu olarak araştırmanın her aşamasında çok çeşitli sorunlarla karşılaşmak ve bu sorunları eklektik bir biçimde çözmeye çalışma tutumu da yaygındır.